

ІНТЕРВ'Ю-ПОРТРЕТ

Продовжуємо серію інтерв'ю з нашими сучасниками – провідними науковцями в галузі педагогіки.

Компаративістика в освіті: Україна та світ – бесіда доктора педагогічних наук, декана факультету перекладознавства Л. Я. Зені з доктором педагогічних наук, професором, членом-кореспондентом НАПН України, завідувачем відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук О. І. Локшиною.



Шановна Олена Ігорівна, дозвольте запросити Вас до розмови про сучасний стан компаративістики в освіті в Україні. Буду рада обговорити нагальні проблеми і перспективи цієї науки в умовах глобалізації і зазначити Ваш внесок у її становлення в Україні.

Як Ви оцінюєте шлях, який пройшли після завершення навчання на факультеті англійської мови в Київському державному педагогічному інституті іноземних мов (тепер Київський національний лінгвістичний університет)?

Насамперед хочу подякувати долі за можливість навчатися в Київському державному педагогічному інституті іноземних мов, який сформував мене як особистість, що відкрита світу, розуміє його багатокультурність, поважає національні традиції, насолоджується красою іноземних мов. Дуже рада, що обрала для вивчення саме англійську мову, яка сьогодні в умовах глобалізації стала мовою світового спілкування. Саме володіння англійською мовою дало мені змогу стати компаративістом. Принагідно Вдячна моїм викладачам за той рівень володіння англійською мовою, який забезпечує вільне спілкування з науковцями по всьому світу та можливість проведення досліджень.

Не менш важливим для мене стала традиційна педагогічна орієнтованість Київського національного лінгвістичного університету. За роки мого навчання значна увага приділялася не лише навчанню англійської мови, а й методиці її викладання та педагогіці. Ця база забезпечила мені можливість розпочати наукову діяльність в Інституті педагогіки НАПН України, стати фахівцем у галузі педагогіки.

Ретроспективний погляд на становлення сучасних освітніх концепцій свідчить про те, що різні країни здавна вдавалися до використання досвіду інших народів у справі вдосконалення виховання і навчання молоді. Попри те, що з часом інтерес до успішного зарубіжного освітнього досвіду зростає, ми все ж таки можемо констатувати, що така спеціальна галузь знань як “порівняльна педагогіка” виникла не так давно?

Хочу сказати, що компаративістика в освіті, або як більш традиційно її називають “порівняльна педагогіка”, є молодією наукою, вона активно розвивається як в нашій країні, так і у світовому науковому просторі.

Компаративістика (від лат. comparare – порівнювати) – термін, який позначає порівняльне дослідження у різних галузях соціальних наук – порівняльне мовознавство, порівняльна економіка, порівняльна педагогіка, порівняльна політологія, порівняльна філософія, порівняльне правознавство тощо. Предметом компаративістики є закономірності / тенденції розвитку (політичних, правових, освітніх, культурних) систем (феноменів / процесів всередині цих систем) для порівняння, побудови нового знання і прогнозу.

В освіті компаративістика досліджує стан, закономірності і тенденції розвитку освітньої теорії і практики в країнах зарубіжжя, регіонах та у світі у горизонтальному вимірі з урахуванням

соціально-економічного контексту та історичних витоків. Метою компаративістики в освіті є окреслення перспектив використання позитивного зарубіжного досвіду для вдосконалення національної освіти, її інтеграції у міжнародний освітній простір.

“Батьком” освітньої компаративістики – дослідником, який вперше використав термін “l'education compare”, – визнано М. А. Жюльєна Паризького, який у праці “Нариси та попередні нотатки до дослідження з порівняльної педагогіки” (1817 р.) вперше у науковому просторі визначив місію, функції та методи компаративних досліджень в освіті. Метою освітньої компаративістики він визначив порівняльне вивчення педагогічного досвіду в різних країнах для створення найбільш раціональної системи освіти і виховання в масштабах Європи і всього світу, одиницею аналізу – систему освіти.

Серед численних зарубіжних педагогічних течій та концепцій різних часів, які висвітлює історія педагогіки, результати яких саме досліджень становили теоретичні засади вітчизняної компаративістики в освіті?

Методологічні орієнтири компаративістики в освіті на сучасному етапі є результатом ґрунтовної роботи багатьох учених. Зокрема, М. Седлер (1900) запропонував два ключових положення: перше – освіта нерозривно пов’язана із суспільством (державною системою, економікою, сім’єю, церквою), тому компаративний аналіз освітніх феноменів має проводитися на тлі соціальних факторів; друге – практична користь від порівняльних досліджень систем освіти полягає у тому, що ми починаємо краще розуміти власну систему освіти.

На важливості врахування соціального контексту наголошували представники гуманістичної / ідеалістичної парадигми компаративних досліджень – А. Кендел, Н. Ганс, Ф. Шнайдер (30–50-ті рр. XX ст.). Р. Уліч і У. Брікман наполягали на обов’язковому дослідженні історії країни, система освіти якої є предметом розгляду. Наприкінці 1950-х рр. Г. Ноа, М. Екштайн, А. Казаміас запропонували науковий метод з його прогностичною функцією, точними дослідницькими технологіями, ретельною емпіричною перевіркою гіпотези. Дж. Бірідей виступив з теорією індуктивної порівняльної методології, за якою дослідження пропонувалося проводити за алгоритмом від конкретного до загального. Із середини 70-х р. XX ст. вплив на еволюцію методології освітньої компаративістики почав здійснювати структурний функціоналізм, що розглядався дослідниками як інструмент модернізації не лише освіти, а і всього суспільства (А. Казаміас, К. Шварц).

Які загальноосвітні тенденції в розвитку сучасного суспільства й оновленні освіти впливають на компаративістику?

Глобалізація змінює контекст розвитку освіти, що безпосередньо впливає на концептуальні засади та освітню політику. Фактично йдеться про багатовимірність її функціонування під впливом багатовимірних чинників, що обумовлює необхідність осмислення традиційних поглядів на проведення компаративного дослідження.

Важливим є відхід від розгляду національної системи освіти у статичному форматі, який завжди охоплював лише формальну освіту. В умовах розбудови країнами “освіти впродовж життя” національна освіта сьогодні включає також неформальну та інформальну освіту, в рамках яких відбувається підготовка та перепідготовка високопрофесійних фахівців для економіки знань, а розроблення і затвердження інструментів для підтвердження результатів неформального професійного навчання стає складовою державних політик і міжнародних стратегій.

До традиційної базової одиниці компаративного аналізу “національна система освіти” (національний рівень), що була запропонована М.А. Жюльєном Паризьким, додаються регіональний та глобальний рівні. Регіональні утворення стають активними агентами формування регіональної освітньої політики.

Необхідним є розгляд горизонтальних і вертикальних проєкцій. Очевидно, що горизонтальні зв'язки між феноменами всередині національної системи освіти стають дедалі активнішими (наприклад, у секторі вищої освіти – зв'язки між університетами, гармонізація в рамках Болонського процесу). Не менш важливою є вертикальна проєкція, яка умовно виглядає як “наднаціональні організації – національна освіта”.

А як розвивалася освітня компаративістика в Україні? Якими є її витоки?

В Україні біля витоків системних компаративних досліджень в освіті стояла лабораторія науково-педагогічної інформації, що була створена у 1971 р. при тогочасному Інституті педагогіки. Лабораторію очолив кандидат педагогічних наук Б. Ф. Мельниченко, співробітниками стали кандидат педагогічних наук (пізніше – доктор педагогічних наук) Н. В. Абашкіна і кандидат педагогічних наук Г. С. Єгоров. Поступово до лабораторії приєдналися кандидати педагогічних наук Л. В. Булай, Г. В. Степенко, І. Г. Тараненко, Т. І. Тодоров. То була потужна команда професіоналів, яка ефективно реалізовувала місію лабораторії – інформування вітчизняної педагогічної громадськості про розвиток освіти в зарубіжжі, звичайно з позиції критики досягнень капіталістичного світу. Важливим стало напрацювання співробітниками лабораторії ефективних технологій для проведення компаративних досліджень з проблем освіти, які потім почали використовуватися усієї спільнотою компаративістів в Україні.

Поступово, починаючи з часів перебудови, критика була замінена об'єктивним аналізом, що уможливило адекватно оцінювати освітні досягнення та інновації зарубіжних країн. Це був час мого приєднання до лабораторії як аспірантки у 1987 р. Наукове керівництво Б. Ф. Мельниченком та поради інших моїх колег з лабораторії, передусім Н. В. Абашкіної, сприяли формуванню мене як науковця, оволодінню інструментами здійснення компаративного аналізу, якими сьогодні я з радістю ділюся з молодими науковцями.

Можу сказати, що була піонером з дослідження проблеми дошкільного виховання у Великій Британії на той час. В умовах практичної відсутності автентичних джерел в бібліотеках Києва, доводилося їздити у відрядження до Москви, замовляти матеріали через знайомих у зарубіжжі. Водночас, інноваційні напрацювання в ході підготовки кандидатської дисертації, яку я захистила в 1992 р. з проблеми дошкільного виховання у зарубіжжі, трохи пізніше надали мені змогу ознайомлювати освітян в Україні з ідеями всесвітньо відомих педагогів у галузі дошкільного виховання М. Монтесорі, Р. Штайнера, П. Кергомар та інших.

Початок моєї роботи в лабораторії в якості наукового співробітника збігся зі становленням національної компаративістики в Україні. У 1991 р. лабораторію науково-педагогічної інформації було перейменовано в лабораторію порівняльної педагогіки, яку очолила І. Г. Тараненко. Це було викликано запитом нової України у вивченні зарубіжних систем освіти з позиції перспективності в умовах розбудови національної освіти. Нова місія лабораторії потребувала нових методологічних підходів до дослідження освітніх явищ зарубіжжя. У 1990-х р.р. були розроблені дві концепції з методології порівняльної педагогіки, які базуються на методичних орієнтирах провідних компаративістів світу, авторства науковців лабораторії порівняльної педагогіки І. Тараненко, Г. Степенко та М. Красовицького. І хоча концепції були опубліковані лише у 2015 р. за моєї ініціативи¹, їх презентація в той період сприяла започаткуванню цілісної системи поглядів на проведення порівняльних досліджень в Україні.

Оцінюючи поступ національної компаративістики в Україні за часи незалежності, потрібно відмітити, його динамічність. Фактично за тридцять років національна компаративістика здолала шлях, який світова компаративістика проходила протягом століть. Динамічний розвиток освітньої компаративістики пояснюю затребуваністю української освіти в перспективних ідеях

¹Порівняльна педагогіка: методологічні орієнтири українських компаративістів : хрестоматія. Т. 1 / НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України ; [упоряд. О. І. Локшина]. Київ : [Пед. думка], 2015. 176 с.

систем освіти зарубіжних країн та, що особливо актуально – в алгоритмах синхронізації національної освіти з глобальними та європейськими освітніми стандартами, інтеграції до світових освітніх просторів.

В сучасній науковій літературі, зокрема у Ваших публікаціях, є вживаним таке поняття як професіоналізація порівняльної педагогіки. Що саме становить зміст цього поняття?

Свого часу відомий дослідник-компаративіст Е. Епштайн² запропонував термін “професіоналізація” для позначення перетворення педагогічної компаративістики на науку. Серед основних характеристик цього процесу учений назвав розвиток інфраструктури – створення дослідницьких центрів/установ, що має місце в Україні. Лише в рамках НАПН України функціонують чотири таких відділи. Це – відділ порівняльної педагогіки в Інституті педагогіки НАПН України, відділ зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, лабораторія зарубіжних систем професійної освіти і навчання НАПН України, відділ компаративістики інформаційно-освітніх інновацій Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Осередки освітньої компаративістики створено також і в закладах вищої освіти, зокрема – лабораторію педагогічної компаративістики при Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, центр порівняльної професійної педагогіки при Хмельницькому національному університеті тощо.

Невід’ємною складовою професіоналізації названо викладання курсів в університетах, що також наявне в Україні, хоча останніми роками не дуже активно. Курс “Порівняльна педагогіка” (“Педагогічна компаративістика”) є складовою підготовки магістрів та докторів філософії практично в усіх педагогічних університетах. Відповідно, видаються підручники, серед яких слід назвати, навчальний посібник “Порівняльна педагогіка” (2005) А. Сбруєвої, навчальний посібник “Порівняльна педагогіка” (2015) М. Чепіль та ін. Значною є кількість захищених дисертацій з освітньої компаративістики.

В Україні видаються два професійні журнали “Порівняльно-педагогічні студії”, заступником головного редактора якого я є, та “Порівняльна професійна педагогіка”.

Олено Ігорівно! Що, на Вашу думку, може бути віднесено до особливостей сучасної вітчизняної компаративістики в освіті?

Потрібно наголосити на розвитку методології освітньої компаративістики. Спостерігаємо відхід від домінування досліджень, які стосуються лише однієї зарубіжної країни, сьогодні активно вивчається досвід в освіті на рівні регіонів та світу. Посилюється практико-орієнтованість компаративних розвідок.

Отже, на наших очах спостерігається динамічний розвиток освітньої компаративістики в Україні, її синхронізація зі світовими стандартами, хоча багато ще попереду. На часі – обговорення місії освітньої компаративістики в умовах глобалізації, відпрацювання нових дослідницьких методів в контексті поширення ІКТ.

Очолівши в 2009 р. відділ порівняльної педагогіки в Інституті педагогіки НАПН України, намагаюся зберегти і примножити його роль як провідного центру освітньої компаративістики в Україні.

В умовах кардинальних реформ освіти в Україні багато працюємо над дослідженнями реформ та інновацій освіти зарубіжжя. Моя докторська монографія присвячена такій багатокomпонентній проблемі, як зміст шкільної освіти в країнах ЄС³.

²Erstein E. H. Crucial Benchmarks in the Professionalization of Comparative Education / Erwin H. Epstein // Comparative Education at Universities World Wide. Third Expanded Edition. Edited by Charl Wolhuter, Nikolay Popov, Maria Manzon, Bruno Leutwyler, Klara Skubic Ermenc. With the introductory chapter by Erwin H.Epstein. - Sofia, Bulgaria : BCES, 2013. P. 11-26.

³Локшина О.І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина XX - початок XXI ст.) : монографія / Ін-т педагогіки НАПН України. Київ : Богданова А. М., 2009. 403 с

В рамках дослідницької тематики Інституту педагогіки НАПН України керую дослідженнями з різних аспектів освіти в зарубіжжі, передусім провідних країн світу. Під моїм науковим редагуванням та/або у співавторстві опубліковано низку колективних монографій на цю тематику⁴.

Велику увагу приділяю розвитку методології компаративістики в освіті. Є одним із співавторів Рекомендацій з виконання дисертаційних досліджень з порівняльної педагогіки (2010), в яких сконцентровано ключові орієнтири структурування таких дисертацій, підготовки наукового апарату, вимоги до джерельної бази тощо.

Починаючи з 2010 року, ініціювала проведення широко відомої тепер в Україні конференції “Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта”, яка є платформою для дискусій українських і зарубіжних компаративістів, обміну думками, вироблення рекомендацій для українських реформаторів освіти. Минулого року, коли святкували десятиліття проведення конференції “Педагогічна компаративістика”, порахувала, що загалом її учасниками стали 1033 дослідники-освітняни із 110 інституцій – наукових установ, закладів вищої та середньої освіти тощо⁵.

Є науковим керівником молодих науковців, багато опоную, поширюючи методологію, основу якої успадкувала від своїх вчителів, та працюю над подальшим її розвитком усе своє професійне життя.

Є членом двох спеціалізованих вчених рад по захисту докторських і кандидатських дисертацій – спеціалізованої вченої ради Д 26.452.01 в Інституті педагогіки НАПН України (голова – О.Я. Савченко) і спеціалізованої вченої ради Д 26.054.01 в Київському національному лінгвістичному університеті (голова – С.Ю. Ніколаєва).

Викладаю курс з компаративістики в освіті в рамках підготовки докторів філософії в Інституті педагогіки НАПН України та в Київському університеті імені Бориса Грінченка.

Олено Ігорівно! Що Ви хотіли б побажати нашим читачам?

Наостанок хочу побажати читачам успіхів у професійному житті. Вдячна моїм батькам, які є для мене прикладом працьовитості, і О. Я. Савченко, науковому консультанту докторської дисертації, яку я захистила в 2011 р., яка навчила мене постійно працювати над самовдосконаленням, транслювали інноваційні наукові орієнтири.

Моє кредо – ніколи не зупинятися. Запорукою професійного успіху вважаю – потрібно любити те, чим займаєшся.

А компаративістика – це надзвичайно перспективна наука. Переконана, що сьогодні усі дослідження, навіть не суто компаративні, повинні містити компаративну складову з порівнянням освітніх феноменів на різних рівнях – національному, регіональному, глобальному, виокремленням спільних тенденцій, щоб усвідомлювати майбутній поступ національної освіти.

⁴ **Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи** (бібліотека з освітньої політики) : [колект. монографія / кол. авт.: Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Локшина О. І. та ін.]. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.; **Старша школа зарубіжжя: організація та зміст освіти** : монографія / [Г. С. Єгоров, М. Ю. Красовицький, О. І. Локшина та ін. ; за ред. О. І. Локшиної]; Ін-т педагогіки АПН України. – Київ : [Богданова А. М.], 2006. 232 с.

Світоглядний потенціал шкільної гуманітарної освіти в країнах Європейського Союзу та США : монографія / Л. Л. Волинець, Г. С. Єгоров ... О. І. Локшина [та ін.]; НАПН України, Ін-т педагогіки. Київ : Пед. думка, 2014. – 199 с.; **Забезпечення якості загальної середньої освіти у провідних країнах Європи та США** : монографія / Л. Л. Волинець, А. П. Джурило ... О. І. Локшина [та ін. ; наук. ред. Олена Ігорівна Локшина]; Ін-т педагогіки НАПН України. – Київ : [Ін-т педагогіки НАПН України], 2015. – 256 с.; **Трансформаційні процеси у шкільній освіті країн Європейського Союзу та США** : монографія / А. П. Джурило, О. З. Глушко, О. І. Локшина [та ін. ; наук. ред. О. І. Локшина]; НАПН України, Ін-т педагогіки. Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2018. 191 с.

⁵ **“Comparative and International Education” Conference: Ten Years in the Educational Space. Profile of the Participants // Studies in Comparative Education.** 2019. № 2 (38). P. 18–29.

Досьє

Локшина Олена Ігорівна – завідувачка відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук (2011), професор (2015), член-кореспондент НАПН України (2019). Професійне життя пов'язано з Інститутом педагогіки НАПН України. Працювала учителем іноземних мов в школі. Викладала і продовжує викладати курс “Компаративістика в освіті” у закладах вищої освіти України.

Стажувалася у навчально-дослідницьких інституціях країн ЄС; стипендіат програм Державного департаменту США; національний експерт проєктів Програми розвитку ООН в Україні та Європейського фонду освіти.

Коло наукових інтересів: автор, співавтор і головний редактор близько 300 наукових праць з широкого кола проблем компаративістики в освіті.

Значний внесок О.І. Локшиною робиться у практичне забезпечення реформування національної освіти – підготовлені нею особисто та під її керівництвом матеріали спрямовуються в Комітет з питань науки і освіти Верховної Ради України, МОН України, Інститут модернізації змісту освіти МОН України; інтегровано до Концепції профільного навчання у старшій школі (2013 р.), Концепції середньої загальноосвітньої школи (2016 р.), Національних доповідей “Про стан і перспективи розвитку освіти в Україні” (2011 р., 2016 р.), Аналітичної доповіді “Про зміст загальної середньої освіти” (2015 р.), до Закону України “Про освіту” (2017 р.), до інших документів, які окреслюють стратегію розвитку шкільної освіти в Україні.

За плідну науково-педагогічну діяльність О.І. Локшина нагороджена нагрудним знаком “Відмінник освіти України” (2009 р.), Почесною грамотою АПН України (2009 р.), медаллю “Ушинський К.Д.” (2014 р.), медаллю “Народна шана українським науковцям 1918-2018” (відзнака Міжнародної Академії рейтингових технологій та соціології “Золота Фортуна”) в рамках святкування 100-річчя НАН України (2018 р.), медаллю “Академік М.Д. Ярмаченко” (2019 р.) та медаллю “Тригорій Сковорода” (2019 р.). У 2020 р. отримала державну нагороду України – почесне звання України “Заслужений діяч науки і техніки України”.

Отримання нею відповідної освіти (закінчила Київський національний лінгвістичний університет, аспірантуру і докторантуру в Інституті педагогіки НАПН України під керівництвом наукового консультанта, провідного вченого, академіка НАПН України О.Я. Савченко), творче зростання в колективі відділу порівняльної педагогіки, удосконалення професійних компетентностей в процесі зарубіжних стажувань (Нідерланди, Франція, США) сприяли її формуванню як відомого в Україні фахівця у галузі освітньої компаративістики.

Науковий доробок О.І. Локшиної є численним, багатоаспектним і таким, що відповідає нагальним потребам української освіти. Предметом дослідження О.І. Локшиної стають, передусім, інновації в освіті зарубіжжя – компетентнісний підхід, моніторинг якості освіти, міжнародні порівняльні дослідження, європейські гуманістичні орієнтири тощо. Їх критичне осмислення в процесі реформування національної освіти сприяє підвищенню її якості. Статті у зарубіжних виданнях забезпечують поширення здобутків національної освіти в процесі реформування.

Численні праці О.І. Локшиної орієнтовано на розкриття глобальних та регіональних тенденцій розвитку освіти на сучасному етапі, що працює на інтенсифікацію синхронізації освіти в Україні з кращими європейськими і глобальними стандартами. У цьому контексті не менш важливими є праці аналітичного характеру для розробників освітньої політики – рекомендації з освітньої політики, стратегії, концепції, Білі книги, звіти міжнародних організацій, співавтором яких є Олена Ігорівна.

Цінним напрямом наукової діяльності О.І. Локшиної є розвиток методології порівняльно-педагогічних досліджень, популяризація іміджу відділу порівняльної педагогіки Інституту

педагогіки НАПН України, як і інших аналогічних підрозділів в рамках НАПН України. Це сприяє просуванню місії педагогічної компаративістики, її потенціалу, відпрацювання методологічних орієнтирів проведення компаративних досліджень.

О.І. Локшина також є автором/співавтором довідкових і навчальних видань, що уможлиблює адаптацію сучасних наукових ідей міжнародної спільноти і термінології в науковому просторі України.

О.І. Локшина є організатором міжнародної конференції “Педагогічна компаративістика”, яка проводиться щорічно, починаючи з 2009 р. За десять років учасниками конференції стали представники з усіх областей України. Міжнародними партнерами конференції у різні роки були Інститут освітніх наук (Румунія), Науково-методична установа “Національний інститут освіти” Міністерства освіти Республіки Білорусь, Автономний університет Сакатекаса (Мексика), Північно-західний університет Південно-Африканської Республіки, а також проєкт Erasmus Mundus “Україна – ЄС: крос-культурні порівняння в освітніх дослідженнях”, який імплементує Інститут педагогіки. В рамках конференції “Педагогічна компаративістика” видаються збірники матеріалів.

О.І. Локшина є членом редколегій наукових журналів “Український педагогічний журнал”, “Education: Modern Discourses”, “Порівняльно-педагогічні студії”.